

Mundart von Jever.

Autor(en): **Strackerjan, K.**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Die deutschen Mundarten : Monatschrift für Dichtung, Forschung und Kritik**

Band (Jahr): **3 (1856)**

PDF erstellt am: **13.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-178409>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

- 26) *réht*, recht, gerade. 27) *hürden er*, hörte er. Über das -*en* des Wohllauts s. oben, S. 47, 4.
3. Frau Holla. Über Holla, Holle, Hulda vgl. Grimm's Myth. 244 ff.
- 1) *hellig*, heilig. — *tricken*, ziehen; s. oben, S. 260, 17.
- 4) *hél*, ganz; Zeitschr. I, 298, 2. 6.
- 5) *Hackebæ'nd*: die Rittergestalt, welche den Zug der Frau Holla eröffnet. Sie ist in den Kölner Faschingszügen als *Geckenbehrndten* bis auf die Gegenwart herabgestiegen. Vergl. Grimm's Myth. 873 ff. — *me'm*, mit dem. — „*Heerbrand*, das Nordlicht oder auch eine andere feurige Lufterscheinung, die als Fackel in der Hand eines Gottes erklärt wurde.“ W. v. W. — *fürop*, voraus, voran. 6) *Wif*, Weib. — *Jähz*, Jauchzen; s. oben, bei 1, 34.
- 7) *Flabes*, n., Maske, Larve, wol zu *Flabbe*, f., grosser, breiter Mund, Maul. Dähnert, 121. vgl. Mllr.-Weitz, 52. — *Querch*, m., Zwerg; beide sind ein und dasselbe Wort; s. Zeitschr. II, 192. — *Fi*, Fee, Elfe; s. oben, 46. — *Mar*, f., Nachtmär, ein pferdartiger Spuk; Alp.
- 8) *juxtern*, oft *jähzen*, jauchzen. — 9) *hinknixen*, hinneigen; vgl. *knicken*, *Knix*. — *wenken*, wanken.
- 10) *Sænen* = *Sæn* (oben, zu 1, 27), Segen, nach Anm. zu 2, 27.
- 12) *gelbsch*, d. i. *gelbisch* (v. mhd. *gelp*, *gelpf*, glänzend, heiter, übermüthig), geil, üppig, von jungen Pflanzen, Saaten etc. Mllr.-Weitz, 66. Dähnert: *gelp*, wohl und frisch hervorgewachsen.
- 14) *jeng*: s. oben, 1, 31. 15) *Wéht*, *Wiht*, d. i. *Wicht*, n., Mädchen. s. Zeitschr. II, 96, 42. Mllr.-Weitz, 262.
- 17) *wâl wellen*, wohlwollen. 18) *Brulof*, Hochzeit; vgl. Zeitschr. II, 24, 12. — *bâl*, bald.

Mundart von Jever.

E'n Wörtelꝛæl üt-də ollə Kist. *)

·t wêr ênmâl 'n Amtman, dê wêr vörnæm un stolt, aꝝꝝen Amtman man jichtənꝝ wæsən kan, wând' up sîn Amthûꝝ aꝝꝝen Eddelman, un wat hê man ûtsinnən kun', üm-də Bûr'n tô trîb·lêr'n, dat dê' hê. Ênmâlinꝝ — ·t wêr jûꝝt Michêli-Markt wæsən un al wat dûꝝtər —

5. dô kê'm Janhinnər, dê wân' up sîn Nâwərskup, van-də Stat nâ Hûꝝ un harrən lütəkən dör-də Flunkən. Wat sîn Frô wêr, de wêr ôk noch all ən bætən nêschîrîch, aꝝ də Frônꝝlû' tûꝝkəntîꝝ wol bünt, un

*) Die einzelnen Züge dieses Schwanks kommen in verschiedenen Volksgeschichten zerstreut vor. In ähnlicher Verbindung hat sie K. Simrock in Nieritz' Volkskalender für 1854 geliefert, welche Zusammenstellung für die folgende Fassung vorzugsweise benutzt ist.

Für die Mundart sind die orthographischen Bemerkungen auf S. 34 ff. zu vergleichen.

- wat wul' sê-dær doch van't Markt hebbøn, un dô muz' hê ær den, sô van dit un van dat vortelløn. Tôlezt sæ' hê den ôk, dat üm-dø
10. Amtman tô Mœt kâmøn wêr. — „Wat sæ' hê den?“ frôch-dø Frô; den-sø wuz' wol, dat-dø Amtman wat falzk up Janhinnørk wêr. — „Nû, wat sæ' hê den? Hê frôch, wâr-dø Wech hengunk; dô sæ' ik: dø Wech geit nich, hê licht!“ — „Harjêsæz, wat mâkzt dû ümmør vör Töhg!“ rêp-de Frô; „dat schal hê dî no wol indriwøn! un sæ' 15. dô dø Amtman nix?“ — „Dô frôch-he mî, wâræberz ik wæsøn wêr; dô sæ' ik: nâ't Markt, dâr hef'k dân, wat hê aldâg deit, mî ênøn, öhwærn Dözt nâmøn.
- „Och, ik armø Frô!“ funk-sø nû an tô kritøn; „wø schal unz dat örgân! Dû kumzt nû wiz in't swartø Lok, un wel wêt wø lang, 20. un ik sit-tør den allênich hæer mit al dø Kinnørz un kan tôlezt no bædøl'n gån un dat blözich üm dîn lôz Mül!“ — Janhinnørk lêt sik âwør kên grîz Hâr dærim wazzen; hê leg' sik up't O`r un slêp sînøn Tûmøl út. Sîn Frô leg' sik tôlezt ôk tô Bed, man slâpøn kun'-sø nich. Janhinnørk âwør snurkd' azzøn Türk dø ganzø Nacht dör.
25. Annøn annørn Mör'n wêr'n-sø noch ni út't Bed' krâpøn, dô wurd' ôk al an dø Dör klopt. Dat armø Wif pulterdø bînâzt vör Schrek út't Bed up dø Grunt; Janhinnørk awør ræg' sik nich un lêch fazt azzøn Sak Mæl. Dô muz'-dø Frô den wol sül'm tôkîkøn, watter wêr. Richtîch, dâr stunt-dø Amzbâ al mit sîn blicken Schilt up-de Böz't:
30. „Janhinnørk schul Klok tein up't Amt kâmøn!“ — „Hew' ik't ni secht?“ jammør' dô-dø Frô; „allønz iß verspælt un verlâr'n.“ — „t gift sik wat,“ gær' dø Man, drei' sik up't annør O`r un slêp lüztîch füdder. Aß-de Klok bol tein wêr, kösd't örnlîk Knæp, dat-hø sik man vermünnør' un út't Bed kêm: sô lêch üm't Markt in-dø Knâkøn.
35. A`wør dø Frô har' ôk no annør Knæp' innøn Kop un har' sik wat üt'sunnøn, dat-sø dæn Amtman man wær gôt krêgøn. — „Wi hef't jô'n lütken Hâsøn,“ sæ'-sø tô ær'n Man, aß-hø sîn Bê'n entølk an-dø Grunt har'; „dê iß jô ganz mak un tam, un-dø Amtman hettør no' wol Plaisêr an sôwat; wat mênztø, wen-dø üm den mitnêmzt? — 40. Wat schöhl wî-dær ôk mit dôn,“ sæ'-sø dô, aß-hø blôt dör-dø Tæn brum', „üm no' längær tô fôrn, helpt doch nix; t közt doch man Smær, wen wî'n brân wilt, un den blift-æt doch mannøn sôrt Aetøn.“

Janhinnørk sæ' noch ümmer nich Já of Næ; dô stæg' öm dø 45. Frô dæn Hâsøn ganz rezzølvært ünnør sînøn blauøn Sonndächzrok, den-

- sə üm doch al öhwærn Liv snakt har', un sô muʒ' hê-dær mit afrül-
len. Hê rêf sik noch in ênzto də O'gæn üt, bet hê nâ't Amt kêm,
un sîn Frô har' üm nich mâl sô yæl Tît günt, dat-hø man ên
Köpkøn Koffi binnøn krêch, üm sik örnlik tô vermünnørn. — De
50. Amtman har' al Ungædûr un lêch bâbøn in't Fenzter un kék na' üm
üt. „Na, büztû-dær, dû Wîʒsnût?“ rærd' hê üm van wîdøn tô. —
„Aʒ'k ni annørz wêt!“ rêp-dø Bûr un gunk dör't Pört vör't Amthûʒ.
Aʒ hê dat Pört man æbøn apøn har', dô schün'dø Amtman al Hün'
up üm un dê wêr'n ni min. Janhinnørk wuʒ' nich, watter pazʒêr', un
55. yör Schrek lét hê den Hâsøn falløn. Dø Hâs' wêr' âwær ni fûl, aʒ-dø
Hün' anrönnen kêmøn, un nei'-dær üt, aʒʒøn Snîdør vörn ʒægenbuk,
un dø Hün' wêr'n ôk nich fûl: dê-dær achtøræn, wat't Tûchʒ holløn
wul'. Janhinnørk awerst lachdø in sik un dag': Dat wêr' miʒ, sæ'-de
Dûwøl, dø smêt-hø sîn Grôtmôr mitte Förc. De Amtman dag'-
60. âwær: De Kærl mut hexøn köhnøn; ik wil dî âwær doch wol krîgøn!
Nû rêp hê üm ganz früntølk tô un dê', aʒ wen-dær nix pazʒêrt
wêr': „Kum hørin, Janhinnørk!“ Aʒ-hø nû in't Vörhûʒ kêm, kêm ôk
dø Amtman rünnør un næg' üm in sîn Döhnʒ. Nû snaggen sê-dær
van, wattø Sât gult un wôt Kôrn inʒlân wêr, of-dø Bônøn gôt bin-
65. nøn kâmøn wêr'n, un tôleʒt frôch-dø Amtman, of-sø nichøn Hannøl
makøn kunnan, of Janhinnørk nichøn pâr fet Swîn öhwær har'. Dø
Hannøl wær no ni ganz klâr, âwær de Amtman har' al'n sô hõch
Bot dân, dat-sø wol al't Schæl rîtøn kunnøn; man Janhinnørk wêr'n
Dîs'nak un wul van nix mêr wêten. „No“, sæ'-de Amtman tôleʒt,
70. „dû bêsîʒt dî saʒ noch. Wultû vermiddach bî mî æten?“ Janhinnørk
tröd' sik dat Dinkʒ nich recht un dag', dâr stekt wat achtør, dat
den stoltøn Kærl dî tô't Aeten næcht; dô sæ'-hø âwær doch: „Nû,
wen't sô wæsøn schall, den muttik wol; 't spît't mî man, mîn Frô
het vermiddach jûʒt Hûdølʒ un Appølʒ; man ik kan't jø inʒ ver-
75. søkøn, of-dø Amtmanʒk sø wol in't Kâken öhwær kan.“
Aʒ nû allønʒ klâr wêr' tô't Aeten un-sø sik mittønannør innøn Pîsøl
hênset't har'n, dô wur'ndær twê Fiʒk brocht, ên grôtøn un ên lütken.
Den grôtøn krêch dø Amtman, dæn lütken dø Bûr. Janhinnørk
stêk' sînøn lütken up-dø Gâwøl un hult üm an't O'r. „Wat mâkʒt
80. dû dâr?“ frôch-dø Amtman. — „Ik hew den Fisk man wat frâcht,“
— „Wattén?“ — „A^, mîn Vâdær iʒ vörtîʒ in-de Jâd' vørsâpøn;
dø hef'k den Fiʒk frâcht, of hê-dær wat vån wuʒ', wâr-hø blæwøn
wêr.“ — „Wat sæ'-de Fiʒk den?“ — „Hê wêr' noch tô jonk dærtø,

- hê wuꝯ-dər nix van; də grôtə schul wol bætər Bəschêt wêtən.“ —
85. No, dag`-də Amtman, wâr dat wol héntürt un sæ', hê schul den grôten Fiꝯk ôk mâl frâgən. Janhinnərck stêk' üm dô ôk gau up-də Gâwəl un hult üm an't O`r. Mit ênz mäg' hê'n ganꝯ vërgrellt Gə-sicht, snapdə tô, aꝯ-də Hunt nâ'n Hâs', un bêt den Fiꝯk innən Kop. — „Wat falt dî in? büꝯtû mal wur'n?“ rær'-də Amtman ganꝯ
90. düll; „wêtꝯt ôk, bî wel dû büꝯt?“ — „Nix vör unꝯt!“ sæ' dô-də Bûr un dê' ganꝯ bədrœvlîk; „də Fiꝯk vörtell' mî, hê har' mînən Vâ-dər upfrætən, dô lêp't mî sô öhwər, dô kun'k't ni lâtən.“ — „Wen`t sô iꝯ!“ sæ'-də Amtman un dê', aꝯ wen't üm wîdər nix angunk, wul't üm âwər doch ni vërgætən, dattə Bûr nu den grôtən Fiꝯk krêch un hê dat Tôsên har'.
95. Aꝯꝯə nû sat wêrn, sæ'-de Amtman: „Janhinnərck, kenꝯt dû wol Wîn?“ — „Tœv“, dag' dê, „dat kumt mî tô Paꝯ vör mînən Koffî“, un stel' sik dum un sæ': „Næ!“ — „No, den schaztû üm doch mâl prœwən!‘ Dô rēp hê sô `n par Knecht mit buntə Jackən bî-də Kant, lüꝯter' ær wat in't O`r, un dô gungən də beidən mit Janhinnərck tô-
100. sâmən innən Kellər. Dâr lêch nû ên Fat an't annər, aꝯ wen't bîm Wîntappər wêr. Bî-də gərinkꝯtə ꝯört fungən-sə an; də ên Knecht mäg' dat Spuntlok âpən, Janhinnərck muꝯ't Höhnkən ümdrein, un-də annər Knecht hul't Glaꝯ ünnər. Sô prœwən-sə ümmer-tô; man Janhinnərck har' Mûs markt, dattə ên Knecht dâr achtər innən Kellər tûꝯkəntîꝯ
105. rümsnûstərdə. Dô dag' hê, nû iꝯ't Tîꝯ, un funk an sô'n bætən tô trûsəl'n, un alnâgrâ wur't ümmər düllər, un tôleꝯt wêr't rein, aꝯ wen-hə knüppəldûn wêr. Dô daggən ôk-də Knechtə, nû iꝯ't Tîꝯ, un wul'n al nâ də Swæpən langən, dê in-də Eck stunnən; âwər in sîn Dûnîcheit (t wêr âwər man-sô Bærənꝯ) pultər' Janhinnərck sô bî't
110. Fat hërüm, dat-hê mit ênz mit `t ganꝯ Höhnkən achtəröhwər turkəl' un-də Wîn innən grôtən Bâgən hërûtschôt. Dô sprungən-də Knechtə tô un wul'n den Wîn mittən Dûm mœtən; man't Höhnkənlok wêr sô grôt, dat sê `t nich örnîk stoppən kunnən un noch ümmer'n spîr Wîn bilankꝯ gunk.
115. „Nû iꝯ't Tîꝯ“, dâg' dô-də Bûr wær, un-hə sæ' `t ôk, lang' nâ-də beidən Swæpən on döꝯkd' up-də beidən Kærîꝯ, so foꝯ aꝯ-he man kun', lôꝯ. Dê wuꝯꝯən âwər ni, wat-sə mākən schul'n: sê drüffən den Wîn nich lôpən lâtən un wul'n sik ôk nich van sô'n schêfbênîgən Bûr vör nix un weddər nix dörwamꝯən lâtən. Dô rær'n-sə
120. den, aꝯ wen-də Welt vërgân schul', dat man Hülꝯ kêm.

- Dâr har'-dø Amtman man-up lûrt; dê wêr up-dø Kellørstûw' gân, un aꝯ-hø dat Krîten hœr', dag'-hø, dat iꝯ-dø Bûr, un strampøl' nu in ênzfutt mittø Fœt', dat-tø Knechtø man-no foꝯzøer uphau'n schul'n. — „Iꝯ 't sô mênt? sæ' Janhinnørk, „dâr kan hulpøn wær'n“, un dôꝯkd.
125. so langø tô, bet-hø ni mêr kun' un-dø Knechtø up-dø Grunt lêgøn un jâpdæn un sæ'n ni Muck of Mack. Janhinnørk kêk sik âwær mit Gømak 't Gølach an. Dâr stunt dennøn mui'n Brân, dê-he jûꝯt wol ünnørn Rok bargøn kun'; den wul' hê sîn Frø mitnæmøn, dat sê-dær doch ôk wat van har', un in elk Fik stêk' hê 'n Buddøl van-dat
130. Witbêr, wattø vörnæm Lû' drinkt.
- Nû krôp hê-dø Trepp hønup, sô krum aꝯgøn Flizbâgøn un humpøl', aꝯ wen-hø vör sîn Læwøn nôch har'. 't Volk vannøn Amtman, wâr hê in-dø Köhk bîlankꝯ muꝯ', kêk üm ganꝯ bødûrlîk nâ, sô sêch-hø üt. Aꝯ-hø öhwørn Hof kêm, dô stunttø Amtman ôk al wær vör't Fenzter
135. un rêp üm spîtzk nâ: „No, heꝯtû dîn Dracht krægøn?“ — „Och, beꝯtø Hær Amtman“, sæ'-de Bûr, „sô'n swâre Dracht, dat îk-dær saꝯ bet tô'n Brülmarkt sat-van hew“, un dârmit gunk hê slûpstærtꝯ nâ't Pört tô un krôp den achtør-dø Heg lank, aꝯ-dø Kîkørꝯ achtørn Dîk, bet-hø sô væl Bot har', dattø Amtman un sîn Volk üm ni mêr krîgøn kunnøn.
140. Man aꝯ-hø man êrꝯt sô wît wêr, of-hø dô wol Bêne mâken kun'!

Jever.

K. Strackerjan.

Sprachliche Erläuterungen

vom Herausgeber.

Eine Erzählung aus der alten Kiste. — *Vortelꝯel*, Erzählung; s. Zeitschr. II, 42, 14. 95, 4, auch 561, 26 und unten: Z. 9. — *olla*, flectierte Form vom Adj. *old*; s. oben, 40, 6. — „Für Jever- und Saterland ist das kurze *o* in alt und kalt das Schiboleth gegen die übrigen Landestheile des Herzogthums, wo es wie in den englischen *old* und *cold* lautet.“ Str.

- 2) *jichtanꝯ*, irgend etwas, in etwas, irgend, aus *icht*, *ichts*, *jichts* erweitert, dem mhd. *iht* (aus ahd. *êo-wiht*, *io-wiht*, *ieht*, je ein Ding, irgend etwas) und seinem adv. Genit., der sich, wie unser hochd. *nichts* (aus *nihtes niht*) als eine Ellipse für *ihtes iht* (später *ichtsit*, *ichtzit*, *ützüt*; Grimm's Gramm. III, 62. Kehrein, III. §. 217) erklärt. Aus der ersten Bedeutung hat sich schon mhd. die allgemeinere „etwa, irgend“ entwickelt (Schm. I. 23. Wackernagel's *Wbh.* 302), so dass es dem oben besprochenen *echtert* sich näherte, ja mit demselben vermischte. Dähnert, 204. Hieher gehört wol auch die von Mullenhoff zu Groth's *Quickborn* besprochene Form *jiggens*, die derselbe mit mittelniederd. *iergen*, niederl. *ergens* zusammenstellt. Das *t* wäre